

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Prace bibliograficzne Kazimierza Budzyka

Author: Agnieszka Bajor

Citation style: Bajor Agnieszka. (2002). Prace bibliograficzne Kazimierza Budzyka. W: K. Heska-Kwaśniewicz (red.), "Z dziejów książek, bibliotek i czytelnictwa : varia" (S. 54-70). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Agnieszka Bajor

Prace bibliograficzne Kazimierza Budzyka

Kazimierz Budzyk, historyk i teoretyk literatury, a także bibliotekarz, określany jest mianem bibliografa i księgoznawcy¹. Tymczasem prac bibliograficznych jego autorstwa powstało zaledwie kilka — jednak te ogłoszone drukiem wyróżniają się spośród innych bibliografii wieloma elementami, przede wszystkim metodą badania dokumentów oraz metodą opisu zebranych informacji.

W dorobku Kazimierza Budzyka można wyróżnić trzy główne nurty jego pracy naukowej: teoretycznoliteracki², dotyczący literatury staropolskiej³ oraz bibliograficzny⁴.

Budzyk rozpoczął pracę z książką w toku praktyk, jakie odbywał w Bibliotece Narodowej. Tam właśnie specjalizował się pod okiem znanego polskiego bibliografa i monografisty — Kazimierza Piekarskiego — w problematyce dawnej książki polskiej⁵.

Swoje najwybitniejsze sukcesy oraz kolejne etapy drogi naukowej osiągał na podstawie prac bibliograficznych i księgoznawczych (doktorat z filozofii w 1944 roku otrzymał dzięki studium *Konstytucje sejmowe XVII wieku*,

---

¹ *Słownik pracowników książki polskiej*. Red. I. Treichel. Warszawa 1972, s. 98; *Encyklopedia wiedzy o książce*. Red. nac. A. Birkenmajer i in. Wrocław 1971, szp. 352.

² Największe prace teoretyczne K. Budzyk poświęcił zagadnieniom polskiego sylabotonizmu, stylistyki. W latach trzydziestych zajmował się problematyką stylistyki lingwistycznej.

³ Budzyka w szczególności ciekawiła kwestia przełomu dwóch epok: średniowiecza i renesansu. Interesowała go sytuacja polskiego odrodzenia, nie tylko kulturalna, ale również społeczno-polityczna, cechy epoki, rola poety. Ustalał własną koncepcję epoki. W kręgu jego zainteresowań mieściły się konteksty łączące utwory pochodzenia polskiego z utworami obcymi. Dążył do ustalania ścisłych faktów. Jego prace poświęcone były literaturze mieszczańskiej, teatrowi staropolskiemu. Stworzył próby charakterystyki sylwetek pisarzy i poetów XVI i XVII wieku.

⁴ Podział dziedzin zainteresowań K. Budzyka został oparty na pracy Z. Libery: *Kazimierz Budzyk. „Przegląd Humanistyczny”* 1964, nr 3, s. 77-79.

⁵ *Encyklopedia wiedzy o książce...*, szp. 352.

a docenturę w 1947 roku przyniosła mu rozprawa *Studia księgoznawcze*⁶. W okresie międzywojennym oraz w czasie II wojny światowej (1937—1944) był bibliotekarzem w Dziale Starych Druków Biblioteki Narodowej, gdzie zainteresował się zbiorem konstytucji sejmowych XVII wieku⁷. Po wojnie zorganizował i kierował działem bibliografii Instytutu Badań Literackich⁸. Za jego wielką zasługę należy uznać podjęcie prac (od 1950 roku) nad redakcją *Bibliografii literatury polskiej* — *Nowy Korbut* i nad *Słownikiem współczesnych pisarzy polskich*. Wraz z Alodią Kawecką-Gryczową redagowali od 1948 roku serię „Książka w Dawnej Kulturze Polskiej”, a w Pracowni Bibliografii Staropolskiej Instytutu Badań Literackich opracowali wspólnie koncepcję cyklu monografii bibliograficznych poświęconych wybitnym polskim pisarzom oraz poszczególnym gatunkom i rodzajom literackim. Dzieła te miały usystematyzować, ale i udokumentować najważniejsze zjawiska piśmiennictwa staropolskiego⁹.

Zainteresowania bibliologiczne Budzyka okazywały się więc, choć z wykształcenia był filologiem, bardzo rozległe. W pierwszym okresie swoich prac księgoznawczych zajął się dawną książką i kulturą. Dlatego też większość opracowań dotyczyć miało właśnie literatury okresu staropolskiego.

Oprócz spisów bibliograficznych Budzyk stworzył podstawy teoretyczne nauki o książce. Na szczególne zainteresowanie zasługują jego poglądy na temat metody badań dawnej książki, którą stosował wcześniej jedynie Piękarski, a rozwijał i modyfikował już jego uczeń. Przedmiotem badawczym szeroko pojętej wiedzy o książce, która wyodrębniła się z nauk historycznych, jest oczywiście produkt sztuki drukarskiej — książka. Problemy związane z metodologią badawczą Budzyk podzielił na dwie części. Pierwszą stanowiło zagadnienie drukarstwa, druga natomiast dotyczyć miała oddziaływania książki, czyli jej czytelnictwa (badaniami objęto funkcję społeczną książki)¹⁰.

Swoje zainteresowania literackie i księgoznawcze mógł realizować tylko dzięki bibliografii, spełniającej jednak nie tylko tradycyjne funkcje. Wydzielił kilka ogólnych i szczegółowych zadań „nowej” bibliografii wobec uprawianych przez siebie dziedzin — literatury oraz księgoznawstwa.

⁶ *Słownik współczesnych pisarzy polskich*. Oprac. zespół pod kier. E. Korzeniewskiej. T. 1. Warszawa 1963, s. 316.

⁷ *Słownik pracowników książki polskiej...*, s. 98.

⁸ Ibidem.

⁹ W serii ukazały się następujące prace: A. Kaweckiej-Gryczowej, I. Rostkowskiej: *Andrzej Frycz Modrzewski. Bibliografia* (Wrocław 1962); J. Rudnickiej: *Bibliografia powieści polskiej 1601—1800* (Wrocław 1964) oraz *Dramat staropolski od początków do powstania sceny narodowej. Bibliografia* (Warszawa 1965, 1976—1978, T. 1—2, cz. 1—2 w oprac. W. Korotaja). Por. J. Korpała: *Dzieje bibliografii w Polsce*. Warszawa 1969, s. 277—278.

¹⁰ K. Budzyk: *O trwałe wartości w nauce*. „Przegląd Biblioteczny” 1952, z. 1, s. 38.

Przedstawiciele literaturoznawstwa zajmowały zagadnienia kanonicznej postaci tekstów, ich historii oraz osób związanych z powstaniem i funkcjonowaniem publikacji. Bibliograf musiał więc poznać nazwisko autora, tytuł dzieła, określić jego redakcję, przeróbki i przekłady, miejsce i rok wydania. Początkowo literaturoznawcy musieli sami rozstrzygać problemy, których rozwiązanie było niezbędne do dalszej pracy nad tekstem¹¹.

Księgoznawców interesowała natomiast produkcja książki, pośrednictwo w kolportażu oraz jej konsumpcja. Od bibliografii oczekiwano zatem opisu jednostki drukarsko-wydawniczej i bibliotecznej. Materiału historycznego dostarczyć miały informacje dotyczące miejsca druku, wydania i egzemplarzy. Pragnęli poznać objętość publikacji, rodzaj liczbowania, wyposażenie typograficzne (inicjały, ilustracje, ozdobniki, mapy, nuty) itd.¹² Z opisu bibliotecznego księgoznawca mógł dowiedzieć się o drogach, jakimi książka zdążała do czytelnika, a fakty te służyły następnie do badania czytelnictwa i historii bibliotek.

Na podstawie tak sformułowanych żądań stawianych naukom pokrewnym bibliografii Budzyk określił zadania tzw. bibliografii księgoznawczej. Jej podstawową funkcją miała być rejestracja gromadzonych szczegółów o wydaniach książek. Zadaniem bibliografa było więc znalezienie odpowiedzi na wiele pytań związanych nie tylko z postacią fizyczną druku, ale również z jego treścią. Musiał on zebrać informacje na temat życia autora, a także funkcjonowania publikacji w pewnych realiach. Większość dotychczasowych bibliografii nie spełniało podanych przez Budzyka postulatów. Jedynie monografie bibliograficzne oraz kompendia biobibliograficzne odegrały ważną rolę w tworzeniu warsztatu naukowego historyka literatury i księgoznawcy¹³. W związku z tym Budzyk postanowił opracować ogólne wytyczne mające pomóc przy tworzeniu nowych bibliografii.

Metodą, jaką powinien posługiwać się bibliograf badający książkę, jest analiza typograficzna. Na jej podstawie możliwe było zrekonstruowanie czynności produkcyjnych, odtworzenie narzędzi stosowanych przy drukowaniu (jakość materiałów typograficznych oraz ich rozwój w czasie, zasobność drukarni w garnitury czcionek, ozdobniki, listwy, przerywniki, inicjały itd.). Znajomość tych szczegółów służyła wyjaśnieniu stosunków, jakie panowały między drukarniami (np. pożyczanie drzeworytów), oraz poznaniu historii drukarni. Analizy pozwalały ustalić nazwiska drukarzy, którzy opublikowali dany tekst, odkryć działania cenzury itd. Kolejnym celem typograficznej oceny było odtworzenie metod dawnej sztuki drukarskiej. Poznanie tych metod stało się celem ubocznym, natomiast podstawowym — wskazanie chronologicznej

¹¹ Idem: *Wiadomości o książce*. Warszawa 1961, s. 104.

¹² Ibidem, 104—105.

¹³ Ibidem, s. 106.

kolejności druków, ustalenie obecności przedruków, odkrywanie nowych wydań¹⁴.

Księgoznawstwo wykształciło także kilka innych metod badawczych, np. metodę badania papieru i metodę analizy techniki drukarskiej¹⁵. Budzyk doceniał również badania prowadzone na materiale archiwalnym. Należało poddać krytyce materiał pochodzący z archiwów, a nie archiwalny typ dokumentacji¹⁶. Ta analiza mogła kompleksowo uzupełniać badania prowadzone na samym druku. Efektownym zwieńczeniem badań typograficznych stawała się natomiast analiza samego tekstu.

W opinii innych uczonych¹⁷ Budzyk był przekonany o słuszności i celowości stosowania w naukach humanistycznych metod księgoznawczych, szczególnie w odniesieniu do epoki staropolskiej. Łączył teorię literatury i księgoznawstwo jako nauki pomocnicze historii literatury, gdyż tylko taki system mógł dać dobre rezultaty pracy nad dawną książką.

Podstawę każdego przeprowadzonego przez Budzyka badania stanowił duży i odpowiednio usystematyzowany zbiór dokumentów¹⁸. Ten sposób postępowania pozwalał i jemu, i Kazimierzowi Piekarskiemu na wyciąganie pewnych wniosków lub chociażby na postawienie ogólnych hipotez. Budzyk w pełni opanował warsztat badawczy, którego uczył się u swego poprzednika. Nie brakowało mu również własnej inwencji w jego udoskonalaniu i tworzeniu nowych metod. Nikt w owym czasie nie uprawiał tak dociekliwych badań jak Budzyk¹⁹.

Nie sposób omówić zainteresowań książką Budzyka, nie zaprezentowawszy jego metod badawczych. Wykład całości tej problematyki można odnaleźć w pracy *Główne problemy i trudności bibliografii okresu staropolskiego*. Publikacja ta mieści się w zbiorze tekstów jego autorstwa *Studia z zakresu bibliografii i księgoznawstwa* (Warszawa 1948).

Bibliografia, która — według Budzyka — nie była nauką, ale „wstępnym, przygotowawczym etapem prac badawczych”²⁰, spełnia tylko funkcję

¹⁴ Ibidem, s. 157–158.

¹⁵ Metodę tę zastosował Kazimierz Piekarski w swojej monografii bibliograficznej *Bibliografia dzieł Jana Kochanowskiego*. Kraków 1934. Metoda ta polega na dokładnym badaniu wydań osobnych, przez klocki wydawnicze do wydań zbiorowych. Dzięki jej zastosowaniu ustalił np. szczegóły rywalizacji pomiędzy drukarzami czy też zjawisko „pseudownowień”, które polegało na zastępowaniu starej karty tytułowej nową, nie zawsze prawdziwą.

¹⁶ K. Budzyk: *Wiadomości o książce...*, s. 160.

¹⁷ Por. R. Handke: *Kazimierz Budzyk (1911–1964)*. „Księgarz” 1964, nr 4, s. 52.

¹⁸ A. Kawecka-Gryczowa: *Kazimierz Budzyk, bibliograf i księgoznawca*. „Przegląd Biblioteczny” 1965, z. 1, s. 20.

¹⁹ M. R. Mayenowa: *Kazimierz Budzyk (1911–1964)*. „Pamiętnik Literacki” 1964, z. 3, s. 322.

²⁰ K. Budzyk: *Główne problemy i trudności bibliografii okresu staropolskiego*. W: *Ibidem: Studia z zakresu bibliografii i księgoznawstwa*. Warszawa 1948, s. 8.

pomocniczą wobec literatury. Główny problem, z jakim boryka się bibliograf, polega na identyfikacji wytworów sztuki drukarskiej. W celu ustalenia edytorskich zagadnień Budzyk musiał bardzo dokładnie zapoznać się z dawną sztuką drukarską. Śledził drogę książki oraz rolę kolejnych osób mających wpływ na jej formę wydawniczą i funkcjonowanie: redaktora, korektora, drukarza, wydawcy i księgarza, czasami też bibliotekarza. Każda z tych osób mogła przysporzyć bibliografowi odrębnych problemów. Drukarnie i korektorzy niejednokrotnie wprowadzali samowolnie własne poprawki, zmieniali drzeworyty oraz wygląd kolumn. Wykrycie tych wszystkich decyzji miało pomóc bibliografowi w wyszukiwaniu wariantów drukarskich. W starej technice drukarskiej, nieco prymitywnej, niejednokrotnie występowały odchylenia w odbitkach tego samego składu. Odnalezienie tego typu uchybień pozwalało odróżnić oboczność celową, która wynikała z dawnej techniki druku²¹, od oboczności niezamierzonej, powstałej np. wskutek rozsypania składu drukarskiego.

Analiza technologii wydawniczej miała na celu identyfikację wydań w razie częstych wznowień. Budzykowi udało się zaprezentować sposób, w jaki radzili sobie z częstymi dodrukami wydawcy, którzy nie chcąc marnować wydrukowanych jako pierwodruk arkuszy tekstu, włączali je do kolejnych przedruków. W ten sposób w obiegu znajdowały się książki, które częściowo powstały w ramach pierwodruku, częściowo natomiast stanowiły przedruki. Kolejny problem wiąże się ze wznowieniami tytułowymi. Jeśli książka nie rozchodziła się w handlu księgarskim wystarczająco szybko, zmieniano w drukarni pierwszą stronę tekstu, tytuł, czasami dodawano nazwisko autora, by zapewnić sobie sukces marketingowy. Do bibliografa należało oznaczenie kolejnych wariantów wydawniczych i kompletów dzieł. Prawidłowe zarejestrowanie klocków wydawniczych i wyeliminowanie przypadkowo powstałych klocków bibliotecznych stanowiło podstawę w dalszych badaniach bibliograficznych. Następnym krokiem bibliografa było ustalenie i rozróżnienie jednostki drukarskiej i wydawniczej. W dalszej kolejności musiał zająć się zasadniczą metryką książki: wskazać nazwisko autora, zbadać dzieje książki oraz opisać jej wygląd. Wszystkie fakty należało skorygować i jednoznacznie odtworzyć. Bibliograf ustalał nazwę drukarni, datę wydania. Musiał borykać się z licznymi świadomymi zafałszowaniami (za którymi często kryły się zwyczajne nadużycia) lub też przypadkowo popełnianymi przez wydawcę.

---

²¹ Kierownicy zakładów rękodzielniczych dążyli do osiągnięcia maksimum wydajności, ze szkodą dla sztuki druku. Pośpiech wynikał z konieczności odlewu czcionek, układania form itd. Należało więc wprowadzić kilka ulepszeń przyspieszających efekt końcowy: dzielenie drukowanej książki na odcinki zecerskie, układanie kilku kolumn tekstu jednocześnie, wykonywanie bliźniaczych składów drukarskich, zlecenie publikacji utworu dwom drukarniom. Por. *ibidem*, s. 12–14.

Najsukuteczniejszych środków pozwalających na rozwikłanie wielu wskazanych problemów dostarczała metoda typograficzna, badająca i zestawiająca zasoby drukarskie: pisma, inicjały, zdobniki, drzeworyty i miedzioryty. Na podstawie prawidłowo datowanych druków ustalano chronologię pozostałych — czyli niedatowanych lub fałszywie datowanych. Analiza typograficzna polegała również na obserwacji wprowadzanych przez drukarza czcionek, zastosowanych nowych wzorów pisma, przeróbek i uzupełnień w ramach poszczególnych garniturów pism, powstałych zmian i uszkodzeń rytowanych części zasobu drukarskiego, a wreszcie — zmieniającego się ogólnego układu typograficznego. Podstawowym warunkiem pracy badawczej było skonstruowanie odpowiednich tabel odwzorowujących przeobrażenia grafiki druku. Metoda typograficzna stanowiła najpewniejszy sposób rozszyfrowywania anonimów drukarskich i oznaczania dat.

Nie zawsze jednak przedstawione metody dawały oczekiwane efekty. W takich wypadkach należało posilkować się badaniami językowymi, tj. śledzić odmienności form językowych i ortograficznych. Stosowanie tych metod na szerszą skalę możliwe stanie się jednak dopiero wtedy, gdy powstaną opisy liternictwa i zmieniającej się w czasie ortografii polskiej. Bibliograf musiał sobie zdawać sprawę z tego, że w okresie staropolskim ciężar wypracowania kształtu czcionek spoczywał na drukarzu. Każda oficyna mogła posługiwać się odrębnymi normami językowymi i nowości wprowadzała zupełnie swobodnie. Należało brać też pod uwagę właściwości regionalne, dzielnicowe, a nawet stanowe autorów, a także przyzwyczajenia językowe zecerów i korektorów, które wpływały na brzmienie tekstów.

Budzyk zaprezentował więc nie tylko listę problemów, z jakimi borykać się muszą badacze okresu staropolskiego, ale przedstawił gotowe rozwiązania. Szczegółowych opisów poszczególnych metod należy jednak szukać w jego publikacjach bibliograficznych. W każdej z prac badacza dominuje jedna metoda główna oraz kilka innych, które umożliwiły ustalenie przybliżonej chronologii druków.

Wśród wydawnictw Budzyka wyróżnić można trzy grupy, wydzielone na podstawie sposobu realizacji pracy. Pierwsza obejmuje prace księgoznawcze, mające na celu uporządkowanie i chronologię druków, więc uzupełnia je spis bibliograficzny, bez którego praca nie miałaby sensu i traciła swoje walory naukowe. Do drugiej kategorii należą monografie bibliograficzne²², natomiast trzecią stanowi tradycyjna bibliografia.

²² Monografia bibliograficzna to rozprawa naukowa mająca za przedmiot określoną książkę (ewentualnie czasopismo) lub zespół książek połączonych ze sobą tematem, formą lub osobą autora. Przedmiot ujmowany jest od strony wydawniczej, piśmienniczej, historycznej oraz elementów bibliograficznych (np. ustala się autorstwo, tytuł, rok wydania) w całokształcie postaci, wyrazu i treści. Monografia bibliograficzna ma postać rozprawy, spisu bibliograficznego lub obu tych form jednocześnie.

Spośród pierwszej grupy publikacji Budzyka najwcześniej ukazał się *Sowizrzal polski XVII w.*²³ Autor zmierzał do uporządkowania siedemnastowiecznych wydań polskiego *Sowizrzala*, które zostały odnotowane w dwóch bibliografiach — *Literaturze mieszczańskiej w Polsce XVII w.* Karola Badeckiego (Lwów 1925) i *Ze studiów nad Sowizrzalem w Polsce* Jana Miśkowiaka (Poznań 1938). Skonstruował szereg chronologiczny wszystkich znanych lub odkrytych wydań tekstu, spróbował zweryfikować informacje zawarte w obu bibliografiach, a także odkrył istnienie nieznanego innym badaczom unikatu. Dla celów badawczych podzielił wszystkie wydania na trzy odrębne grupy (ten zamiysł dzielenia materiału badawczego zrealizował także w innych pracach bibliograficznych i księgoznawczych). W pierwszej grupie znalazły się dwie najstarsze publikacje, w drugiej cechujące się pokrewieństwem typograficznym unikatowe wydanie oraz dzieło odnotowane przez Miśkowiaka pod numerem 6 (Badecki umieścił je w swojej monografii bibliograficznej pod numerem 138), w trzeciej wreszcie ostatnia para prac zidentyfikowanych przez Miśkowiaka (nr 7—8) i Badeckiego (nr 136—137). Wskazaną parę łączyły elementy drukarsko-wydawnicze. Budzyk przejął od Miśkowiaka względną chronologię dwu najstarszych wydań, nie mógł natomiast zaakceptować jego chronologii bezwzględnej, jednak ramy opracowania nie pozwoliły mu na zweryfikowanie tego problemu.

Wspólne kryterium dla drugiej grupy stanowił wzór typograficzny oraz przedruk literalny, miejscami nawet „fotograficzny” (także zgodność sygnatur). Budzyk rozpoczął pracę od porównania tekstów, co przyniosło pewne ogólne wnioski. Spostrzegł odstępstwa w łamaniu wierszy, spacjiowaniu i innych „drobiazgach typograficznych”. Jednak tylko odmienny krój czcionki i stopień pism pozwolił mu na identyfikację *Sowizrzala*. Tekst redakcji wykazywał oboczności pewnych form leksykalnych, co spowodowało, że Budzyk zastosował analizę językową. W sposób statystyczny uchwycił różnice gramatyczne i wysunął hipotezę, że przedrukiem może być wydanie, które wykazało nowsze formy językowe. Chcąc zdobyć pewność słuszności swego założenia, zastosował metodę typograficzną i w głównej mierze na niej oparł swe dalsze rozważania. Drobiazgowa analiza składu drukarskiego obu wydań potwierdziła, że unikat jest wzorem typograficznym. Oczywiście, zecer zestawiający tekst przedruku chciał zachować literalny obraz wzoru, dlatego musiał miejscami zmieniać wielkość czcionek lub szerokość kolumn, co odbijało się na ogólnym wyglądzie pisma.

W dalszym postępowaniu analitycznym okazało się, że wyróżniony unikat nie stanowił jednak podstawy przedruku wydania, które Budzyk nazwał Bad. 138 — zbyt wiele bowiem znajdował tu różnic typograficznych w łamaniu

²³ Praca ta została opublikowana w *Studiach z zakresu bibliografii i księgoznawstwa...*, s. 95—132.

wierszy, stosowaniu skrótów, rozwiązywaniu abrewiatur, a także w niewielkich odmianach tekstu. Analiza różnic językowych i ortograficznych potwierdziła również te sądy.

Ostatnia para wydań polskiego *Sowizrzala* (zwana Bad. 136 i Bad. 137) okazała się niekompletna. Różni je użycie obu zdefektowanych edycji, rozpoznanych na podstawie kroju pisma, łączy natomiast zastosowanie tego samego drzeworytu tytułowego. Jedno z wydań było więc przedrukiem drugiego (świadczy o tym dbałość zecera o identyczne łamanie wierszy). Szczegółowa analiza językowa tekstu i drobiazgowa analiza realiów typograficznych druku pozwoliła stwierdzić, że w wypadku dwóch arkuszy wydanie Bad. 137 powstało w wyniku przedruku edycji Bad. 136. Dowodzi tego postępowanie zecera, który próbował likwidować powstałe we wzorze przełuki.

Każda z prac Budzyka pierwszej grupy jego bibliografii uzupełniona została najistotniejszym elementem podsumowującym całość badań księgoznawczych — zestawieniem omówionego piśmiennictwa. W rozprawie o *Sowizrzale* Budzyk opracował pełny opis bibliograficzny²⁴ tylko dla unikatów, który odkrył, pozostałe opisy ograniczył do informacji, kto odnotował dany druk, oraz do podania ustalonej przez siebie daty wydania (choćby przybliżonej).

W kolejnej pracy księgoznawczej: *Oryginalne wydania „Worka Judaszowego” S. F. Klonowica*²⁵, Budzyk poruszył problem autor — wydawca. Odkrył informacje dotyczące postaci wydania oraz ich związki z autorem i wydawcą (niekiedy również z drukarzem). Wydania oryginalne wyodrębnił jako podstawowe dla kanonu tekstu. Zdefiniował je jako wyprodukowane przez drukarza pierwodruku lub drukarzy pierwodruków. Tak więc wydanie opublikowane za życia autora niekoniecznie oznacza to samo, co wydanie oryginalne, grupa wydań oryginalnych może liczyć więcej egzemplarzy niż grupa edycji wydanych za życia autora.

Wydawca druków był w okresie staropolskim właściwie jedynym specjalistą w zakresie poprawnego pisania. W jego rękach pozostawał autograf książki i służył mu za podstawę rewizji tekstu wydań następnych (także pośmiertnych). Od drukarza zależała również fizyczna postać książki i w pewnym sensie jej zawartość. Autor tekstu bowiem miał niewielkie możliwości dokonywania korekt, a zdarzało się i tak, że nie były one uwzględniane w kolejnych wydaniach.

²⁴ Na opis unikatów składa się tytuł utworu, adres wydawniczy, sposób liczbowania stron, liczba arkuszy. Podane zostały sygnatury druku, rodzaje pisma oraz ich rozmieszczenie, a także opisano ozdobniki.

²⁵ Tę publikację zamieszcza 1. tom *Studiów z zakresu nauk pomocniczych i historii literatury polskiej* autorstwa K. Budzyka (Wrocław 1956, s. 189–209) oraz *Z dziejów renesansu w Polsce* (Wrocław 1953), również jego autorstwa.

Na podstawie zawartych w bibliografii Karola Estreichera informacji na temat *Worka Judaszowego* Budzyk określił chronologię poszczególnych wydań. Estreicher odnotował dwa wydania z 1600 roku, wydanie bez miejsca i roku oraz z 1603 i 1607 roku (wydania z końca XVI wieku zaliczono do budzących wątpliwość) — razem pięć. Zastosowana metoda chronologizacyjna polegała na wydzielaniu edycji i ustalaniu związków genetycznych pomiędzy poszczególnymi wydaniem. Należało odkryć, które z dzieł stanowi pierwowzór dla następnego. Oprócz porównań typograficznych najwięcej materiału do wyciągnięcia wniosków przyniosła metoda analizy ortografii.

Podobnie jak w poprzednim wywodzie bibliograficznym, tak i w tym wypadku Budzyk podzielił druki na grupy, zwracając uwagę na wydania typograficznie od siebie zależne (składające się z takiej samej liczby arkuszy, takiej samej liczby wierszy w danej kolumnie i w jednakowy sposób dzielące wyrazy). W pierwszej grupie znaleźć można wydania oznaczone 1600A i 1600B w drugiej natomiast 1603, 1607 i bez miejsca oraz roku. Obie grupy różniło wyposażenie typograficzne (obramowania tekstu, ozdobniki).

Podstawowym zadaniem bibliografa było zatem określenie chronologii druków w obrębie poszczególnych grup.

Budzyk podał w wątpliwość istnienie dwóch wydań pochodzących z tego samego roku, gdyż dzieła te różnią się między sobą pod względem typograficznym, co oznacza, że jedno zostało przedrukowane z drugiego. Wyglądają one identycznie, jednak w jednym z wydań dostrzec można wyraźną tendencję do unowocześnienia garnituru pism. Różnice polegają także na sposobie użycia czcionek (obserwuje się wpływy niemieczyny w polskich drukach, czego przykładem jest zastosowanie szwabachy). Te spostrzeżenia doprowadziły do ustalenia nowej chronologii tych wydań: 1600A, a później 1600B. Dowody nie wystarczały jednak Budzykowi, dlatego postanowił swoje badania potwierdzić w jeszcze inny sposób. Zanalizował liczne błędy językowe i zmiany tekstowe, jakie pojawiły się w wydaniu 1600A. W wyniku pracy zyskał podstawę sądu, że autor nie miał wpływu na korektę. Powstałe w wydaniu 1600A omyłki zmieniały niekiedy sens wypowiedzi, a pisarz z pewnością nie przeoczyłby ich i nie pozwolił na wydrukowanie książki w niekształconej postaci. Można stąd wyciągnąć wniosek, że edycja 1600B jest wprawdzie przedrukiem pierwowzoru 1600A, ale opartym i skorygowanym na podstawie rękopisu. W stosunku do pierwodruku wprowadza liczne zmiany i korekty.

Spośród drugiej grupy tekstów wznowieniem pierwodruku było wydanie z 1603 roku (świadczyło o tym porównanie kart tytułowych). Analiza elementów typograficznych (np. żywej paginy) wykazała pokrewieństwo wydań 1600A i 1603 oraz wydania 1607 i bez miejsca i roku. Edycja z 1603 roku z pewnością oparta została na druku 1600A, gdyż ignoruje korektę autorską, jaka miała miejsce w wydaniu 1600B. Tekst bez miejsca i roku wydania

ukazać się musiał natomiast po 1603 roku, nie stanowił więc wzorca dla innych tekstów swojej grupy.

Żadne z wydań nie opierało się na edycji 1600B, dlatego zrodziła się sugestia, że to wydanie ukazało się jako ostatnie. Taka hipoteza wymagała od Budzyka porównania owej edycji z ostatnim tekstem grupy drugiej. Aby to uczynić, bibliograf musiał ustalić, które z wydań powstało jako ostatnie: czy bez miejsca i roku, czy z 1607 roku. Dokładne badanie właściwości typograficznych, ortograficznych i językowych nie pozwoliło jednak tego stwierdzić. Rozwiązanie tej zagadki okazało się możliwe dopiero po całkowitym, bardzo szczegółowo przeprowadzonym porównaniu wszystkich wydań drugiej grupy. Należało zestawić ponownie właściwości typograficzne, językowe i ortograficzne, a następnie wydzielić wydania sobie przeciwstawne. Na tej podstawie można było dowieść, że druk z 1607 roku jest niewątpliwie wznowieniem wydania z 1603 roku, gdyż oba miały wiele wspólnych cech.

Podając się próby bliższego określenia chronologii, Budzyk zwrócił uwagę na ortografię. To upewniło go w kolejnych ustaleniach: wydanie 1600B bez wątpienia nie ukazało się po 1607 roku, ale nie udało się stwierdzić dokładnej daty jego publikacji. Wobec tego Budzyk postawił hipotezę, że korektę tego wydania sporządził nie drukarz na podstawie rękopisu, lecz sam autor, który nie znalazł poparcia ze strony drukarni. Poprawki, które wprowadził, nie zostały przecież uwzględnione w kolejnych edycjach. Ponieważ Sebastian Klonowic zmarł 29 sierpnia 1602 roku, należy mniemać, że wydanie 1600B ukazać się mogło po 1600 a przed 1603 rokiem.

Budzyk nie zdołał odkryć dokładnych dat powstania wszystkich druków, skorygował natomiast błędy bibliografów oraz podał w przybliżeniu chronologię względną i bezwzględną kilku publikacji. Zadziwiać może dziś fakt, że bibliograf nawet do tak niewielkich przyczynków, jak określenie chronologii wydań jednego dziełka, stosował metody godne monografii bibliograficznej.

Do grupy prac bibliograficznych Kazimierza Budzyka zaliczają się dwie jego monografie poświęcone drukom prawnym.

W *Bibliografii dzieł prawniczych Bartłomieja Groickiego — wiek XVI*²⁶ zastosowana została metoda rekonstrukcji prac Piekarskiego, jednak obszerna rozprawa wstępna jest oryginalnym dorobkiem naukowym Budzyka²⁷, mającym wpływ na dalsze dokonania w zakresie badań starych druków. Wzorca dla tej rozprawy dostarczyło oczywiście dzieło Kazimierza Piekarskiego *Bibliografia dzieł Jana Kochanowskiego*.

Bartłomiej Groicki tłumaczył popularne w XVI wieku dzieła z prawa magdeburskiego. Ukazywały się one osobno i nie miały wspólnego tytułu, niemniej

²⁶ Praca ta znalazła się w dedykowanym mistrzowi zbiorze — *Studia nad książką poświęcone pamięci Kazimierza Piekarskiego*. Wrocław 1951, s. 123—197.

²⁷ J. Korpała: *Zarys dziejów bibliografii w Polsce*. Wrocław 1953, s. 202.

jednak stanowiły serię wydawniczą. W ciągu kilkudziesięciu lat ukazały się aż trzydzieści trzy wydania tych utworów, z których kilka wydrukowano tego samego roku. Informacje te nie pozostają bez znaczenia dla opracowanej do tego studium metody badań. Budzyk dużą wagę przywiązywał do wykorzystywania w dociekaniach chronologicznych ewentualnych defektów typograficznych, które umożliwiały identyfikację zarejestrowanych egzemplarzy.

W toku pracy nad szkicem o dziełach Groickiego Budzyk borykał się z kilkoma problemami. Przede wszystkim w sytuacji literalnego przedruku drukarnia mogła uzupełniać zdefektowane egzemplarze fragmentami innych wydań. Rozpoznanie takiej swobodnej praktyki drukarskiej wymagało nowej metody badań. Olbrzymie znaczenie w przezwycięzeniu trudności miała więc analiza zachowanych tzw. klocków (będących wynikiem zarówno pracy księgarsko-wydawniczej, jak i bibliotecznej).

Najważniejsze w identyfikacji dzieł Groickiego okazało się określenie położenia sygnatur dzięki analizie porównawczej wszystkich możliwych szczegółów drukarskich — kolumn, form, arkuszy. Budzyk założył (przejawszy tę metodę od Piekarskiego), że wszystkie nie powtarzające się daty druków wydanych przez jednego drukarza są prawdziwe. Następnie określił kolejność ukazywania się poszczególnych dzieł na podstawie klocków. Jednostki publikowano osobno — jednak w komplecie tworzyły swego rodzaju encyklopedię prawa magdeburskiego. Księgarze oraz prywatni nabywcy sami więc konstruowali własne kompendia. Tym sposobem powstawały dwa rodzaje klocków, które jednak niewiele różniły się między sobą (układano je w tym samym czasie według treści). Największy problem powstawał w momencie napotkania klocków utworzonych w wyniku zbieractwa, ułożonych w sposób przypadkowy, najczęściej wiele lat po ich wydrukowaniu.

Celem pracy Budzyka była więc chronologia dzieł fałszywie datowanych. Podstawą materiałową stało się osiemdziesiąt klocków, których liczbę pomniejszono o zdefektowane zespoły wydawnicze. Metodą pomocniczą w badaniu klocków stała się analiza szczegółów pisowni oraz zasobu i układu typograficznego. Budzyk opisał zjawisko fragmentarycznego przedruku, omówił możliwe pomyłki preserów czy też powstałe w trakcie zespołowej pracy korektorów.

W celu uściślenia swoich spostrzeżeń opracował tabelę, w której znalazły się zestawione ze sobą wszystkie wydania klocków wraz z symbolicznym oznaczeniem defektów, niezwykle często wykorzystywane do chronologizacji druków (odrzucał jednak defekty, które powstały w związku z użytkowaniem książek).

Chętnie korzystał z metody ortograficznej, której nikt przed nim nie stosował do opracowania bibliograficznego. Sam musiał więc zbadać, w jaki sposób zmieniała się ortografia i jak przekształcały się formy językowe w kolejnych przedrukach. Na podstawie zebranego materiału ustalał obo-

wiążące normy ortograficzne. Z uwagą obserwował również błędy drukarskie oraz skróty i rozwinięcia, by rozróżnić poszczególne wydania. Dodatkowych informacji dostarczał także kolofon.

Ważnym etapem zastosowanej przez Budzyka metody była analiza inicjałów i łamania kolumn. Zróżnicowana wielkość inicjałów drzeworytowych świadczyła o odmianach tekstu. Dbałość o wygląd zewnętrzny oraz o zachowanie układu wzoru, a następnie odstępstwa od tego zamierzenia dowodzą, że dana pozycja powstała dzięki przedrukowi.

W trzeciej części rozprawy Budzyk umieścił niezwykle ciekawą analizę historyczną druków Groickiego, a w części czwartej — główny składnik monografii: bibliografię trzydziestu siedmiu wydań dzieł Groickiego. Metoda opisu przypomina tę, którą wypróbował w pracy na temat utworu Klonowica. Typowe dla bibliografii elementy — takie jak tytuł, adres wydawniczy — uzupełnił odpisem karty tytułowej, oznaczeniem kolejno występujących ozdób i drzeworytów. Podał również informacje na temat występowania różnych typów pisma. Budzyk określił położenie sygnatur oraz wykazał sigła zachowanych egzemplarzy w bibliotekach polskich. Tak więc opis ten jest charakterystyczny dla stosowanego w monografiach bibliograficznych.

Jeszcze dalej poszedł i rozwinął swe metody w *Bibliografii konstytucji sejmowych XVII wieku w Polsce* (Wrocław 1952). Odbывая praktykę w Bibliotece Narodowej, zetknął się z konstytucjami, które należało skatalogować. To żmudne zajęcie przydzielono Budzykowi. W trakcie opracowywania owych zbiorów powstał materiał zasługujący na dalsze badania, których monografista się podjął. Niestety, w czasie wojny cała zebrana dokumentacja została zniszczona, prace udało się odtworzyć w kilka lat po wojnie²⁸. Budzyk wprowadził wówczas kilka udoskonaleń własnego warsztatu naukowego, składających się na metodę badań odchyleń typograficznych występujących w obrębie tego samego nakładu konstytucji, oraz jako pierwszy polski badacz ustalił technikę wyróżniania oboczności składów²⁹.

Typ monografii bibliograficznej konstytucji sejmowych, jaki zaprezentował Piekarski w *Bibliografii dzieł Jana Kochanowskiego*, kładzie nacisk na zarejestrowanie materiału, a następnie uporządkowanie chronologiczne dzieł. Stanowi więc fragment „nowocześnie pojmowanej historii książki”³⁰.

Budzyk przyjął, że każda z osób pracujących nad tekstem mogła wprowadzić własne zmiany. Redaktor dokonywał korekt w tekście oraz w jego układzie, stąd powstawały różnice pomiędzy poszczególnymi egzemplarzami tego samego wydania. Wydawca, prowadząc oszczędną gospodarkę nakła-

²⁸ A. Kawecka-Gryczowa: *Kazimierz Budzyk...*, s. 22.

²⁹ Ibidem.

³⁰ K. Budzyk: *Bibliografia konstytucji sejmowych XVII wieku w Polsce*. Wrocław 1952, s. VII.

dami, zużytkowywał zdekompletowane części wcześniejszego nakładu, co sprzyjało przedrukowi odtwarzającym wydania poprzednie. Zgodnie z taką polityką wydawniczą zecer drukował literalne reedycje, które czasami trudno odróżnić od oryginału. Prymitywna technika tłoczenia powodowała natomiast poruszenia formy lub też całkowite jej rozsypanie. Identyczne odchylenia w tekście wynikały z techniki korektorskiej i pośpiechu drukarzy w przygotowaniu druków sejmowych. Pośpiech wymusił także dwuskładową technikę tłoczenia. Badacz musiał więc sobie radzić z rozróżnieniem kolejnych stron druku — a nie było pewne, czy zachowany materiał pochodzi z tej samej czy bliźniaczej matrycy. Często dochodziło do przemieszań drukarskich. Te i wiele innych wniosków na temat toku prac drukarskich Budzyk wysnuł z badania procesu wydawniczego. Opis codziennych technicznych prac drukarzy był produktem ubocznym zabiegów bibliografa.

Metodę identyfikacji druków oparł na podstawie rozpoznania przemieszań drukarskich (rozsypania formy wskutek nieostrożności) i przemieszań intro-ligatorskich (powstałych w wyniku kompletowania przez wydawcę egzemplarzy złożonych z różnych składek). Nie można jednak datować druków na podstawie jednego kryterium, dlatego Budzyk w toku prac dokładał kolejne elementy do tej swoistej układanki. I tak zastosował analizę położenia sygnatur (wykorzystuje się ją jedynie w łatwych do identyfikacji przypadkach), analizę dzielenia wierszy (o ile nie mamy do czynienia z przedrukami literalnymi), kryterium tzw. przekroju (bada się różnice w położeniu wszystkich liter na całej długości kolumny). Analizie poddał również takie elementy, jak: kustosze, długość kolumn, krój czcionek, rodzaje pisma, sposób spacjiowania.

Przy chronologii przedruków natychmiastowych najwięcej materiału dostarczają korekty, zmiany redakcyjne oraz stan drzeworytów. Właśnie te elementy stały się podstawą szczegółowego ich omówienia i oznaczenia. W dalszej części wywodu pomogły one w chronologizacji zbioru konstytucji. Budzyk ustalił kolejność ukazywania się tekstów, opierając się na tak, wydawałoby się, mało znaczących elementach, jak jeden wiersz dzieła, jedna czcionka posiadająca w dwóch wydaniach odmienny kształt.

Przy ustalaniu chronologii następujących po sobie wydań literalnych Budzyk musiał odwoływać się do analizy techniki pracy drukarskiej (nawet metoda typograficzna nie była w stanie rozwiązać wszystkich problemów). Autor odkrył, że w przedrukach dbano o wygląd zewnętrzny tekstu, dlatego np. znikwały powstające w pierwodrukach luki. Kolejne chronologizacje wiązały się z badaniem korekty typograficznej, czyli z obserwacją zmian w użyciu materiału drukarskiego czy w układzie kolumn wbrew obowiązującemu wzorowi. Typograficzna poprawność pierwodruku zasadniczo wyklucza możliwość powstania rażących błędów w przedruku.

Wykonanie prac chronologicznych umożliwiła dokładna analiza zjawisk drukarskich i wydawniczych XVII wieku. Chcąc uściślić pewne fakty,

bibliograf sięgał poza realia typograficzne druku (np. wprowadzał daty rozpoczęcia lub zamknięcia sejmów, które pochodziły ze źródeł bezpośrednich, czyli uchwał sejmowych, a to wymagało dodatkowych poszukiwań natury historycznej).

Budzyk przyznał, że jego bibliografia nie przynosi nowej problematyki, ukazuje natomiast nowe metody badawcze. Wykorzystała je następnie Elżbieta Cytowska w pracy *Bibliografia druków urzędowych XVI wieku* (Wrocław 1961) oraz Eugenia Triller w *Bibliografii konstytucji sejmowych XVII wieku w Polsce w świetle badań archiwalnych* (Wrocław 1963), która uznała jednak, że badania typograficzne są niewystarczające i należy poprzedzić je badaniami archiwalnymi. Główny wysiłek badawczy skierowany został na skonstruowanie „bardziej precyzyjnych narzędzi badawczych”³¹. Metoda analizy typograficznej znalazła nowe zastosowanie dzięki podporządkowaniu jej nie tylko materiałowi badawczego, ale i techniki wykonania.

Ostatnią z omawianych tu bibliografii Kazimierz Budzyk napisał wspólnie z Romanem Pollakiem oraz Stanisławem Stupkiewiczem. *Bibliografia literatury polskiej okresu Odrodzenia. (Materiały)* (Warszawa 1954), oparta na *Literaturze polskiej* Gabriela Korbuta, obejmuje wybrane zagadnienia, sylwetki pisarzy i grupy piśmiennicze. Ma charakter „próbny, dyskusyjny”, a ponieważ sporządziła ją grupa osób, nie jest jednolita pod względem metody. Podzielona została na cztery główne rozdziały, z których pierwszy objął ogólne zagadnienia epoki odrodzenia oraz reformacji, trzeci — materiały do historii drukarstwa polskiego w epoce renesansu, a czwarty — *Walke o język w literaturze staropolskiej*.

Kazimierz Budzyk jest współautorem rozdziału drugiego, w którym znalazły się szkice historycznoliterackie o głównych problemach epoki. Materiały dotyczące twórczości Jana Długosza, literatury ludowo-apokryficznej, świeckiej powieści ludowo-mieszczańskiej, poezji polsko-łacińskiej, Marcina Bielskiego, Mikołaja Reja, Jana Kochanowskiego i literatury sowizrralskiej opracował Budzyk. Badacza najbardziej interesowały związki renesansu ze średniowieczem oraz elementy nowatorskie w twórczości pisarzy i poetów.

Każdy ze szkiców literackich uzupełniony został bibliografią. Spisy bibliograficzne różnią się od stosowanych w innych jego pracach. Nie są one tak dokładne jak w monografiach bibliograficznych. Składają się jednak z kilku niezbędnych do identyfikacji elementów: oryginalnego tytułu lub tytułu, pod jakim dany utwór był znany, nazwiska autora utworu. W adnotacji znalazło się miejsce na informacje na temat autorstwa, budowy utworu, poglądów historyków literatury o danej pozycji, miejscu przechowywania dzieła (rzadziej pojawiała się krótka notka o treści utworu). Kolejnym już elementem opisu były *Wydania*, czyli ułożone w sposób chronologiczny prze-

³¹ Ibidem, s. LVI.

druki pochodzące głównie z XVIII i XIX wieku, opublikowane w wydawnictwach zwartych i ciągłych. Druga część bibliografii składa się z opracowań danego zagadnienia (ogólnych oraz dotyczących poszczególnych utworów). Autor nie podał żadnej informacji na temat problemów związanych ze zbieraniem materiału czy stosowanymi metodami. Należy jednak przypuszczać, że w tym opracowaniu zastosował typowe metody bibliograficzne.

Rozprawy Budzyka łączyły w sobie doświadczenia dwóch dziedzin nauki — historii literatury oraz księgoznawstwa. Dotyczyły głównie piśmiennictwa polskiego XVI i XVII wieku i odznaczały się nowatorskimi metodami oraz odkrywczymi ustaleniami w zakresie szczegółów drukarskich. Budzyk często podkreślał, że na całokształt spraw związanych z dawną książką można spojrzeć jedynie przez pryzmat filologii i księgoznawstwa.

Naukę polską wzbogacił swoimi pomysłami metodologicznymi, takimi jak technika oboczności składów, rozróżnienia *editio princeps* i pierwszego wydania autoryzowanego, które wpłynęły na rozwój literaturoznawstwa i księgoznawstwa³². Wszechstronność jego badań oraz gruntowna znajomość przedmiotu pozwalają nazwać go historykiem kultury w szerokim tego słowa znaczeniu³³.

Oceniając sylwetkę Budzyka, należy zaznaczyć jeszcze jedno zjawisko — izoformizm strategii badawczych — potrafił wykorzystać narzędzia badawcze jednej dziedziny w innej, którą aktualnie się zajmował³⁴.

³² R. Handke: *Kazimierz Budzyk...*, s. 52.

³³ Z. Libera: *Kazimierz Budzyk 1911–1964*. „Polonistyka” 1964, nr 3, s. 53–54.

³⁴ J. Sławiński: *Dzieło. Język. Tekst*. Warszawa 1974, s. 245.

Агнешка Байор

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ РАБОТЫ КАЗИМЕЖА БУДЗЫКА

Резюме

Тему настоящей статьи составляют библиографические методы, применяемые выдающимся польским книговедом — Казимежем Будзыком. Существенная часть статьи посвящается сведениям на тему источника интереса филолога к польской книге, прежде всего ее прежней форме. В статье также обсуждаются взгляды Будзыка насчет библиографии как научной дисциплины подсобной литературе. Библиография, называемая исследователем книговедческой, позволила ему обнаруживать связь формы книги с ее производством и потреблением.

В основной части статьи обсуждаются развиваемые Будзыком, редко применяемые исследовательские методы. Будучи библиографом, он интересовался прежним печатным делом, путем книги к читателю, а также ее связью с очередными лицами, оказывающими влияние на ее функционирование, такими как: автор, редактор, корректор, печатник, издатель, книготорговец и библиотекарь. Главная цель работ Будзыка — провести идентификацию, а также хронологию (относительную и безотносительную) изданий произведений таких, как: *Sowizrral polski*, *Worek Judaszowy* Себастиана Фабиана Клоновица, переводов юридических произведений, совершенных Бартоломеем Гроицким, а также сеймовых конституций XVII века.

Исключительным достижением Будзыка стало совершенствование методов, применяемых раньше только Казимежем Пекарским, а также создание собственных методов (техника пераллельных наборов, книговедческие исследования, предшествующие библиографическим спискам). Исследовательские приемы Будзыка принадлежали к исключительно богатым, они опирались на типографический анализ (метод, характерный для библиографической монографии), суть которого состояла в исследовании и сравнении печатных деталей (заглавных листов, литер, орнаментов и т.д.), на языковой и орфографический анализ, а также на исторические и архивные исследования. Отдельные исследовательские методы представлены на основе работ Будзыка — книговедческих научных сочинений, библиографических монографий, а также библиографий, которые позволили уловить иное в аналитическом исследовании книговеда.

Agnieszka Bajor

BIBLIOGRAPHICAL WORKS OF KAZIMIERZ BUDZYK

Summary

The subject of this paper are the bibliographical methods used by Kazimierz Budzyk, a distinguished Polish library and book scholar. An important part of the paper concerns information about the sources of his interest in Polish books, and especially in their older forms. The paper also contains a discussion of Budzyk's views on bibliography as an auxiliary discipline of literature. The bibliography which Budzyk called a "book-knowledge" one allowed him to discover the dependencies of the form of the book with its production and consumption.

The basic part of the paper presents the unique research methods used by Budzyk. As a bibliographer he was interested in the old art of printing, the passage of the book to the reader and its connections with the subsequent persons having influence on its functioning — author, editor, corrector, printer, publisher, bookseller, librarian. The main aim of Budzyk's was identification and chronologization (relative and absolute) of the editions of such works as: *Sowizrral polski*, *Worek Judaszowy* by Sebastian Fabian Klonowic, translations of works on law by Bartłomiej Groicki and the parliamentary constitutions of the 17th century.

Budzyk's outstanding achievement was the improvement of the methods which were earlier used only by Kazimierz Piekarski and the elaboration of his own methods (variant setting technique, "book-knowledge" works preceding the bibliographic listings, investigation of the so called "blocks", etc.). Budzyk's research range was very rich. It was based on typographic analysis

(the method characteristic for bibliographical monograph) which consisted in examining and comparing print details (title pages, fonts, ornaments, etc.), in linguistic and orthographic analysis, historical and archival research. The particular research methods have been presented on the basis of Budzyk's publications --- "book-knowledge" dissertations, bibliographical monographs, and bibliographies which made it possible to grasp the differences in the analytical procedure of the researcher.